

David Henriques de Castro Mozeszoon (1826 - 1898)

Arie A. Manten

Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Voor het eerst vernam ik van David Henriques de Castro Mozeszoon toen ik mij verdiepte in het ontstaan van de Breukelse zuivelfabriek Insulinde. Berend Scholten, de stichter van die fabriek, had een hypothecaire lening lopen bij De Castro en toen Scholten bij herhaling in gebreke bleef aan zijn financiële verplichtingen te voldoen, liet De Castro de fabriek met bijbehoren in het openbaar verkopen. Zo werd deze zuivelfabriek "de melkfabriek van Hoekstra".¹

Ruim een jaar later viel de naam David Henriques de Castro ook bij de presentatie van de biografieën bundel *De Vechtstreek*.² Anneke van Baal vertelde toen onder meer over haar speurtocht naar het graf van de door haar bestudeerde Abraham Aboab op de joodse begraafplaats Beth Haim te Ouderkerk. Tussen 1865 en 1883 had De Castro op de toen sterk verwaarloosde begraafplaats op eigen kosten ongeveer 6000 grafstenen die in de drassige grond waren weggezakt, blootgelegd, in kaart gebracht en beschreven.³ Daaronder ook die van Aboab en zijn vrouw.

De derde keer trok zijn naam mijn aandacht toen het Joods Historisch Museum te Amsterdam in 1999 een tentoonstelling presenteerde over de beroemde en veelzijdige verzameling van David Henriques de Castro.⁴ Toen was mijn nieuwsgierigheid wel zo geprikkeld dat ik meer over deze man wilde weten.

Korte biografie

De Nederlandse stamvader van het relatief oude, voornamelijk en welgestelde sefardische (Portugees-joodse) geslacht Henriques de Castro was Davids betovergrootvader David Henriques de Castro (ca. 1704 - 1779), die zich in elk geval vóór 1739 vanuit Bayonne (Frankrijk) in Amsterdam vestigde. Hij was koopman in wol en tabak. De door hem gestichte handelfirma D.H. de Castro en Zoonen werd door zijn nazaten tot in de 19de eeuw voortgezet.

Overgrootvader Mozes (1741 - 1797) was behalve koopman ook *mohel* of *moël* (ritueel besnijder) en *sofer* (schriftschrijver) en vervulde binnen de Portugees-joodse gemeente verschillende functies. Tussen 1773 en 1779 verrichtte hij, volgens een bewaard gebleven besnijdenisregister (*Registre das Circoncições*), 525 besnijdenissen in Haarlem, Maarssen, Vreeland en Londen. Grootvader heette eveneens Mozes (1741 - 1797), evenals de vader.

David Henriques de Castro Mzn werd op 22 januari 1826 in Amsterdam geboren, als tweede zoon van Mozes Henriques de Castro (1803 - 1848) en Esther Teixeira de Mattos (1803 - 1863). Wegens een zwakke gezondheid brak hij zijn opleiding aan de Latijnse school (het latere Barlaeus gymnasium) vroegtijdig af. Vervolgens kreeg hij les aan huis in wiskunde en klassieke talen; Spaans en Portugees leerde hij zichzelf.

In 1850 (2 jaar na het overlijden van zijn vader, van wie hij een fors kapitaal erfde) trouwde David met jonkvrouw Sara Lopes Suasso de Pinto (1822 - 1892). Zij woonden in een groot Amsterdams herenhuis, Nieuwe Herengracht 93, en kregen vijf kinderen. Zijn welstand stelde hem in staat veel tijd te besteden aan zijn liefhebberijen, in het bijzonder de studie van de Portugees-joodse geschiedenis. In 1863 liet ook zijn moeder hem een groot fortuin na. Toen David Henriques de Castro op 10 oktober 1898 aan de gevolgen van een longontsteking overleed, beliep zijn vermogen ongeveer f 800 000,- (in de waarde van nu circa f 20 miljoen). Hij werd op 14 oktober ter aarde besteld op "zijn" begraafplaats in Ouderkerk.⁵

De Castro's verzameling

De basis voor de beroemde bibliotheek van David Henriques de Castro werd gelegd door hebraïca, judaïca en niet-joodse werken uit de nalatenschap van zijn oom, de letterkundige Aron Henriques de Mesquita Jr (1783 - 1854). Door aankoop van met name zeldzame of unieke geschriften groeide deze bibliotheek uit tot de belangrijkste particuliere joodse collectie. Ook verzamelde hij topografische prenten en tekeningen, in het bijzonder van Amsterdam, waardevolle voorwerpen en munten en penningen. In zijn latere jaren verzamelde hij ook foto's.

Opmerkelijk is dat De Castro geen maatregelen trof om zijn waardevolle bezit na zijn dood bijeen te houden. In zijn testament noch in zijn bewaard gebleven brieven besteedde hij ook maar één woord aan de toekomst van zijn verzameling. Ook zijn erfgenamen hielden de collectie niet intact. In april-mei 1899 werd ze, samen met andere nagelaten bezittingen, in het openbaar geveild, waardoor de verzameling wijd en zijd ver-

spread raakte.⁵ (In 1913 viel in Breukelen de [anderssoortige] verzameling van L.C. Dudok de Wit op overeenkomstige wijze uiteen.)

Onderzoeker van de geschiedenis der Portugese joden

Na zijn huwelijk was David Henriques de Castro vooral actief binnen de Portugees-joodse gemeente, onder meer als *parnas* (bestuurder van de gemeente) en lid van de kerkenraad. Hij was ook bestuurder van de Amsterdamse afdeling van de Maatschappij tot Nut der Israëlieten in Nederland en van de Portugees-joodse armenschool en zette zich in voor verschillende filantropische projecten. Heel veel tijd ging op in zijn studie van de Portugees-joodse geschiedenis. Hij had veel contacten met andere Nederlandse en buitenlandse beoefenaars van de joodse wetenschap. In 1875 publiceerde hij zijn boek *De Synagoge der Portugeesch-Israëlietische Gemeente te Amsterdam*; de synagoge vierde toen zijn tweede eeuwfeest.⁵

Een presentexemplaar van dit werk zond hij aan de koning van Portugal. Vanwege De Castro's bijdrage aan de geschiedschrijving over de Portugese joden benoemde de koning de joodse De Castro daarop tot ridder in de orde van Onze Lieve Vrouwe van de Onbevleete Ontvangenis van Villa Viçosa!

In 1883 verscheen De Castro's boek over de grafstenen op de Portugees-joodse begraafplaats Beth Haim te Ouderkerk aan de Amstel.³ Hij was de eerste die het belang van deze rustplaats als historisch monument onderkende. Een kleine honderd grafzerken liet hij op zijn kosten restaureren. Circa zeventig zerken liet hij fotograferen, wat eveneens een kostbare onderneming was, want de fotografie was in die tijd nog een tamelijk nieuw medium en de loodzware marmeren dekstenen moesten, om het reliëf goed op de foto te krijgen, eerst rechtop worden gezet.⁵



Afb. 1. David Henriques de Castro Mzn als jonge man, geportretteerd door zijn broer, de schilder Gabriël Haim Henriques de Castro (1838 - 1897). Olieverfschilderij (Collectie Joods Historisch Museum).

Mede-oprichter Oudheidkundig Genootschap

In 1858 leende De Castro vijf kostbare oude manuscripten uit voor de in Amsterdam te houden *Tentoonstelling van voorwerpen uit vroegeren tijd*. In datzelfde jaar werden hij en 46 andere vooraanstaande kunstenaars, letterkundigen, historici, bankiers en boekhandelaren door de tentoonstellingscommissie uitgenodigd een oudheidkundig genootschap op te richten. Zo ontstond het (Koninklijk) Oudheidkundig Genootschap, de eerste landelijke vereniging die zich inzette voor het behoud van Nederlands cultureel erfgoed. De Castro deed mee en schonk dit K.O.G. diverse voorwerpen.⁴

Gedenkteken

Nog in 1898, het jaar van zijn overlijden, werd bij het graf van David Henriques de Castro in Ouderkerk een ongeveer 3 meter hoge hardstenen gedenkzuil geplaatst. Deze was vervaardigd door de kunstenaar Joseph Mendes da Costa (1863 - 1939). Op de marmeren plaat aan de voorzijde van deze zuil werd de volgende tekst aangebracht: "Dit gedenkteken werd opgericht door vrienden en vereerders van wijlen David van Mozes Henriques de Castro Z.G. ter herinnering aan de belangrijke werken door hem op deze begraafplaats tot stand gebracht met het doel de nagedachtenis der beroemde mannen der Portugeesch-Israëlitische Gemeente te Amsterdam voor het nageslacht te bewaren."⁶

Noten

- 1 A.A. Manten, 1996. De melkfabriek van Hoekstra te Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 11, nr. 3, blz. 97 - 111.
- 2 A.A. van Baal-de Vries et al. (Red.), 1997. Utrechtse Biografieën - De Vechtstreek. Uitgave SPOU, Utrecht, 207 blz. Daarin A.A. van Baal-de Vries en F. Vogelzang, Abraham Aboab (ca. 1596 - 1664), koopman en grondlegger van de joodse gemeente in Maarssen, blz. 11 - 16.
- 3 D. Henriques de Castro, 1883. Keur van grafstenen op de Nederl.-Portug.-Israël. Begraafplaats te Ouderkerk aan den Amstel met beschrijving en biographische aantekeningen. Leiden.
- 4 Anoniem, 1999. Onder de hamer. Joods Historisch Museum Museumkrant, jaargang 8, nr. 2, blz. 1, 3, 5.
- 5 Julie-Marthe Cohen, 1999. Onder de hamer. De veelzijdige verzameling van David Henriques de Castro (1826 - 1898). Uitgave Joods Historisch Museum, Amsterdam, 40 blz.
- 6 L.A. Vega, 1994. Het Beth Haim van Ouderkerk. Uitgave van de Stichting tot instandhouding en onderhoud van historische Joodse begraafplaatsen in Nederland, Ouderkerk aan de Amstel, 3de uitgebreide druk, 72 blz., daarin in het bijzonder blz. 60. Abusievelijk staat op het monument Ao 1899.